

Dariusz Adamczyk

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Kielcach

OBRAZ WYROKU NA WĘŻA NA PODSTAWIE RDZ 3,14-15

Po scenie przesłuchania pierwszych rodziców autor natchniony ukazuje obraz wydania wyroku. Jest tu zachowana logika prawa. Bóg najpierw ustala, co się stało, następnie orzeka wyrok i wymierza karę. Rozmowa Boga z ludźmi z Rdz 3,9-13 stanowi wstęp do ogłoszenia wyroku na poszczególnych sprawców grzechu¹. Dokonuje się to w odwrotnej kolejności, niż podczas przesłuchania. Przesłuchanie odbywa się według ówczesnego porządku hierarchicznego. Najpierw przesłuchiwany jest mężczyzna, później kobieta. Wyrok zaś następuje zgodnie z porządkiem przyczynowym (por. Rdz 3,1-6). Najpierw zostaje przedstawiony wężowi, potem kobiecie, a na końcu mężczyźnie².

Kolejność ta wskazuje na literacki artyzm tekstu, a także na głęboką znajomość psychologii. Grzech dokonuje się na linii: wąż – niewiasta – mężczyzna. Przesłuchanie wskazuje przeciwny kierunek: mężczyzna – niewiasta – wąż. Kara natomiast: wąż – niewiasta – mężczyzna. To symetryczne uporządkowanie ma charakter literacki i ułatwia zapamiętanie opowiadania³.

¹ Por. L. Ruppert, *Das Buch Genesis*, t. 1: *Kap. 1-25,18*, Düsseldorf 1976, s. 63nn; E. Zawiszeński, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne. Wstęp szczegółowy. Komentarz do Ks. Rdz 1,1-11,9*, Pelplin 1996, s. 84; M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła. Odpowiedź Biblii*, Częstochowa 2005, s. 63.

² Por. S. Łach, *Pochodzenie, stan i upadek pierwszych rodziców w świetle współczesnej egzegezy*, w: *Studia biblijne*, pr. zb., Lublin 1959, s. 51; tenże, *Księga Rodzaju. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1962, s. 217; C. Jakubiec, *Pradzieje biblijne. Teologia Genesis 1-11*, Poznań – Warszawa – Lublin 1968, s. 50nn; A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, Warszawa 1986, s. 52n; T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, Kraków 1991, s. 81; tenże, *Orędzie Starego Testamentu*, t. 1, Kraków 1992, s. 57; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, Poznań 1994, s. 49nn; G. Ravasi, *Księga Rodzaju (1-11)*, Kraków 1997, s. 71nn; T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza. Wprowadzenie i egzegeza Księgi Rodzaju 1-11*, Tarnów 1997, s. 176.

³ Por. S. Łach, *Pochodzenie, stan i upadek pierwszych rodziców w świetle współczesnej egzegezy*, dz. cyt., s. 51; tenże, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 217; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, t. 1: *Starożytny Wschód i prehistoria biblijna*, Tuchów 1995, s. 271; E. Zawiszeński, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 84; M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, dz. cyt., s. 57.

Obraz wyroku na węża zawarty jest w Rdz 3,14-15. Następuje on bezpośrednio po scenie przesłuchania pierwszej pary ludzkiej przez Boga (por. w. 9-13). Podczas przesłuchania niewiasta wskazała, że do popełnienia grzechu nakłonił ją wąż (w. 13b). W tej perspektywie wydanie wyroku Bóg rozpoczyna od tej tajemniczej postaci.

I. PRZEKLEŃSTWO

Bóg ogłasza wyrok adekwatny do winy. Nawiązuje do sytuacji życiowej każdego z podsądnych⁴ Najpierw zwraca się z bezpośrednią karą do węża, który okazał się głównym winowajcą. Jego wina nie ulega wątpliwości. Bóg nawet go nie przesłuchuje. Jest on wyobrażeniem złej istoty, która odeszła od Boga. Co do jego winy nie ma znaków zapytania. W jego wypadku nie zachodzi już żadna okoliczność łagodząca⁵ Wyrok na węża składa się z dwóch części. W pierwszej części Bóg kieruje do niego słowa: „Ponieważ to uczyniłeś, bądź przeklęty wśród wszystkich zwierząt domowych i polnych; na brzuchu będziesz się czołgał i proch będziesz jadł po wszystkie dni twego istnienia” (Rdz 3,14)⁶

W przypadku węża karą wydaje się być jego budowa fizyczna. Widoczna jest tu etiologia, charakterystyczna dla Rdz 1 – 11. Bóg stworzył zwierzęta i widział, że były dobre. W Rdz 3,14 autor natchniony wyraża to, co dla człowieka jest odczuciem odrazy. Słowa o „czołganiu się na brzuchu” i „jedzeniu prochu” są zaczerpnięte z obserwacji sposobu życia węży i ludowych pojęć. Odniesione do węża mają sens metaforyczny. Przedstawione w kontekście tego wersetu cechy węża świadczą o tym, że autorowi nie cho-

⁴ Por. J.T. Walsh, *Genesis 2,4b-3,24: A Synchronic Approach*, „Journal of Biblical Literature” 96(1977), s. 168; H. van Dyke Parunek, *Oral Typesetting: Some Uses of Biblical Structure*, „Catholic Biblical Quarterly” 62(1981), s. 164; L. Balter, *Problem reinterpretacji skutków grzechu pierworodnego w człowieku*, „Kolekcja Communio”, t. 7: *Zło w świecie*, red. L. Balter, S. Dusza, F. Mickiewicz, S. Stancel, Poznań 1992, s. 291; J. Lemański, *Pięcioksiąg dzisiaj*, Kielce 2002, s. 177n.

⁵ Por. J. Jelito, *Historia czasów Starego Testamentu*, Poznań 1961, s. 91; S. Łach, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 217; T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 81; tenże, *Orędzie Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 56n; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 53; E. Świerczek, *Na początku stworzenia. Egzegetyczno-teologiczna interpretacja Rdz 1-3*, Kraków 1995, s. 55; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 271; J.S. Synowiec, *Na początku. Pradzieje biblijne: Rdz 1,1-11,9*, Kraków 1996, s. 105; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, Kraków 2001, s. 121; G. Ravasi, *Księga Rodzaju (1-11)*, dz. cyt., s. 81n; M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, dz. cyt., s. 63.

⁶ Por. C. Jakubiec, *Pradzieje biblijne*, dz. cyt., s. 64; M. Peter, *Wykład Pisma Świętego Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 274; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 85; R.J. Clifford, R.E. Murphy, *Księga Rodzaju*, w: *Katolicki Komentarz Biblijny*, pr. zb., Warszawa 2004, s. 18; S. Pesaric, *Tora Pardes Lauder. Księga pierwsza Bereszit*, Kraków 2001, s. 26; M. Szamot, *Genesis. Czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, Kraków 2003, s. 60n; A. Couto, *Pentateuco. Caminho da Vida Agraciada*, Lisboa 2003, s. 252n.

dzi o zwykle zwierzę, lecz o nieprzyjaciela Boga i ludzi. Tu są one wyrazem głębokiego upokorzenia oraz klęski⁷.

Karą dla węża ma być pełzanie. Jest to jego degradacja. Pełzanie na brzuchu oznacza stan nędzy i wzdargy. Zmianie sposobu poruszania się węża towarzyszy zmiana sposobu odżywiania. Słowa dotyczące jedzenia prochu są wyrazem stanu zwyciężonego i upodlonego⁸. Wyrażenie: „proch będziesz jadł” było używane na starożytnym Wschodzie. Oznaczało ono pierwotnie umieranie, zejście do podziemia. Według wierzeń ludowych w Babilonie umarli żywią się ziemią⁹. Według tradycji biblijnej, jak również pozabiblijnej, określenie „jeść proch” odnoszone jest do nędznego położenia zwyciężonych i upokorzonych wrogów. Zwyciężeni nieprzyjaciele musieli lizać proch (por. Kpł 11,42; Pwt 32,24; Ps 72,9; Iz 49,23; Mi 7,17)¹⁰.

Kara jest adekwatna do grzechu. Wąż na starożytnym Wschodzie był przedstawiany w pozycji pionowej jako symbol kultu. Teraz ma się „czołgać na brzuchu” i „żyć prochem”. Autor ogłasza niejako w ten sposób koniec jego świetności. Opisując ten fakt, autor natchniony rozprawia się z kultami kananejskimi, które czciły węża jako symbol płodności lub uzdrowień. W ten sposób ów kult został wyśmiany. A zatem autor natchniony w wyroku na węża zapowiada pokonanie i upokorzenie szatana, złamanie jego złowrogiej potęgi. Było to przekleństwo. Zostało ono przedstawione przez autora natchnionego za pomocą obrazu wówczas znanego i używanego¹¹.

⁷ Por. S. Łach, *Pochodzenie, stan i upadek pierwszych rodziców w świetle współczesnej egzegezy*, dz. cyt., s. 46; T. Brzegowy, *W dwadzieścia lat po komentarzu ks. St. Łacha do Protoewangelii*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 37(1984), s. 13; tenże, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 181; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 53n; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 85; M. Szamot, *Genezis. Czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, dz. cyt., s. 61; M. Grabowski, *Historia upadku. Ku antropologii adekwatnej*, Kraków 2006, s. 353.

⁸ Por. S. Łach, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 218; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 54; J.S. Synowiec, *Na początku*, dz. cyt., s. 105; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, dz. cyt., s. 121; M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, dz. cyt., s. 63.

⁹ Por. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, red. J.B. Pritchard, Princeton – New Jersey 1969, s. 106.

¹⁰ Por. S. Łach, *Pochodzenie, stan i upadek pierwszych rodziców w świetle współczesnej egzegezy*, dz. cyt., s. 52; T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 81; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 271; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 86.

¹¹ Por. J. Jelito, *Historia czasów Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 92; S. Łach, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 218; M. Szamot, *Genezis. Czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, dz. cyt., s. 60n; F. Krenzer, *Taka jest nasza wiara*, Paris 1981, s. 215; G.J. Wenham, *Genesis 1-15. Word Biblical Commentary*, t. 1, Waco 1987, s. 78n; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 54; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 86; T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 181; J. Lemański, *Pięcioksiąg dzisiaj*, dz. cyt., s. 178; M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, dz. cyt., s. 63.

Bóg przeklina węża i skazuje go na marną egzystencję. Szatan nie zasługuje na względy, jako że jest zatwardziały w złu¹² Przekleństwo węża stanowi odpowiedź na kuszenie dotyczące spożycia zakazanego owocu. Kusiciel został ukarany za nakłonienie niewiasty, a pośrednio również mężczyzny, do przekroczenia Bożego zakazu. Wąż niejako udaremnił zamiar Boga co do zapewnienia pierwszym ludziom nieśmiertelności. Ten, który był najbardziej przebiegły, teraz stał się przeklęty i najbardziej upokorzony. W wersecie 14. zawarty jest motyw poniżenia i zniewolenia szatana¹³.

Wąż zostaje przeklęty podobnie jak później ziemia (por. Rdz 3,17)¹⁴. Bóg przeklina węża, który jest uosobieniem diabelskiej potęgi. Tylko on został bezwarunkowo potępiony¹⁵ Opisane w wersecie 14. przekleństwo węża stanowi przeciwwagę dla Bożej obietnicy zbawienia człowieka z Rdz 3,15. Bóg karze szatana za nieszczęście człowieka. Szatan owo nieszczęście świadomie i przewrotnie spowodował. Kontekst o ukaraniu szatana (w. 14) pozwala lepiej zrozumieć obietnicę daną człowiekowi w następnym wersecie¹⁶

II. WPROWADZENIE NIEPRZYJAŹNI

Druga część wyroku na węża to słowa z Rdz 3,15: „Wprowadzam nieprzyjaźń między ciebie a niewiastę, pomiędzy potomstwo twoje a potomstwo jej: ono zmiążdży ci głowę, a ty zmiążdżysz mu piętę” Przekleństwo diabła miało być również źródłem nieprzyjaźni między nim, a niewiastą i jej potomstwem¹⁷ Werset ten nastęrcza wiele trudności. Należy on do najtrudniejszych w całej Biblii. Na określenie nieprzyjaźni między niewiastą a wężem został użyty hebrajski rzeczownik *ebach*. Wyraża on wrogość i nienawiść trwającą

¹² Por. T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 81; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 84; J.S. Synowiec, *Na początku*, dz. cyt., s. 105; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, dz. cyt., s. 121; G. Ravasi, *Księga Rodzaju (1-11)*, dz. cyt., s. 81n; R.J. Clifford, R.E. Murphy, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 18.

¹³ Por. C. Jakubiec, *Pradzieje biblijne*, dz. cyt., s. 64n; G.J. Wenham, *Genesis 1-15*, dz. cyt., s. 78n; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 54; T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 176nn; J. Lemański, *Pięcioksiąg dzisiaj*, dz. cyt., s. 178; M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, dz. cyt., s. 63.

¹⁴ Por. G.J. Wenham, *Genesis 1-15*, dz. cyt., s. 78n; J. Lemański, *Pięcioksiąg dzisiaj*, dz. cyt., s. 178.

¹⁵ Por. T. Jelonek, *Ozędzie Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 57; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 53n; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 271; M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, dz. cyt., s. 63.

¹⁶ Por. T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 181; R.J. Clifford, R.E. Murphy, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 18.

¹⁷ Por. J. Jelito, *Historia czasów Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 92n; S. Łach, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 218; C. Jakubiec, *Pradzieje biblijne*, dz. cyt., s. 68; W.J. Harrington, *Klucz do Biblii*, Warszawa 1984, s. 216; S. Lyonnet, *Grzech*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, Poznań 1990, s. 305; T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 184nn; J. Buxakowski, *Stwórca i stworzenie*, Pelplin 1998, s. 300; A. Couto, *Pentateuco*, dz. cyt., s. 253n.

po wszystkie czasy (por. Lb 35,21n; Ez 25,15; 35,5)¹⁸ Wyrażenie „wprowadzić nieprzyjaźń” dla Semitów oznaczało proklamację stanu wojny. Taka ma być też nieprzyjaźń między szatanem a potomstwem niewiasty¹⁹

Bóg „wprowadza nieprzyjaźń” Nie oznacza to jednak, że przed tym oświadczeniem nie było nieprzyjaźni między wężem a niewiastą. Ze strony szatana nigdy nie istniała prawdziwa przyjaźń względem człowieka. Człowiek jednak nie był w stanie jej dostrzec. Bóg ją natomiast ujawnił. W ramach wyroku na węża Bóg zapowiada odmianę sytuacji, która nastąpiła w wyniku nieposłuszeństwa. Człowiek, ulegając pokusie, sprzymierzył się z kusicielem. Nastąpił wówczas nienormalny stan przyjaźni. Bóg zapowiada radykalną zmianę. Sam ustanawia nieprzyjaźń między wężem a niewiastą. Przestrzega w ten sposób człowieka przed grzechem. Nieprzyjaźń kusiciela została niejako zdemaskowana. Jest to dowód wielkiej dobroci ze strony Boga. Szatan zamierzył dystans między człowiekiem a Bogiem. Bóg zaś, wychodząc naprzeciw człowiekowi, wprowadził dystans między człowiekiem a szatanem²⁰ Od tej pory człowiek będzie słuchał kuszenia szatana z innym nastawieniem. Będzie wiedział, że ma do czynienia z przebiegłym i groźnym nieprzyjacielem²¹

Owa nieprzyjaźń zostaje rozciągnięta na potomstwo niewiasty. Niewiastą jest tu pierwsza kobieta, znana już czytelnikowi. Wskazuje na to rodzajnik umieszczony przed rzeczownikiem *issah*. Trudność sprawia hebrajski termin *zera*, który posiada znaczenie dosłowne i metaforyczne. Jest on tłumaczony jako „potomstwo”, „nasienie” lub „sperma”. Dosłownie oznacza „nasienie roślin” W sensie metaforycznym natomiast termin ten oznacza zarówno potomstwo jednostkowe, jak i zbiorowe. „Potomstwo niewiasty” oznacza zatem całą ludzkość od niej się wywodzącą²². Wskazuje na to treść wersetu 20., w którym niewiasta jest nazwana „matką wszystkich żyjących” Określenie *zera* może jednocześnie wskazywać na jakiegoś konkretnego potomka²³

¹⁸ Por. K. Romaniuk, *Zbawienie grzesznej ludzkości dziełem miłosierdzia Bożego*, w: *Drogi zbawienia. Od Biblii do Soboru*, red. B. Przybylski, Poznań – Warszawa – Lublin 1970, s. 81; T. Brzegowy, *W dwadzieścia lat po komentarzu ks. St. Łacha do Protoewangelii*, dz. cyt., s. 12-34; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 55; J. Lemański, *Pięcioksiąg dzisiaj*, dz. cyt., s. 178.

¹⁹ Por. A. Klawek, *Raj i upadek człowieka*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 4-5(1969), s. 293; K. Romaniuk, *Krótki zarys historii zbawienia*, Warszawa 1987, s. 54nn; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 272; E. Świerczek, *Na początku stworzenia*, dz. cyt., s. 58.

²⁰ Por. K. Romaniuk, *Krótki zarys historii zbawienia*, dz. cyt., s. 56; T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 81; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 272; M. Szamot, *Genesis. Czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, dz. cyt., s. 61n.

²¹ Por. K. Romaniuk, *Zbawienie grzesznej ludzkości dziełem miłosierdzia Bożego*, dz. cyt., s. 81; T. Mioduszewski, *Kościół w walce z szatanem*, „Kolekcja Communio”, t. 7: *Zło w świecie*, dz. cyt., s. 112nn.

²² Por. T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 81; T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 183.

²³ Por. A. Klawek, *Raj i upadek człowieka*, dz. cyt., s. 293; T. Brzegowy, *W dwadzieścia lat po komentarzu ks. St. Łacha do Protoewangelii*, dz. cyt., s. 13; M. Peter, *Prehi-*

Potomstwo zaś węża, wobec powyższego, należałoby rozumieć jako wszystkie węże, które z niego się rozpleniły²⁴ Z kontekstu wynika jednak, że potomstwa węża nie można rozumieć w znaczeniu fizycznym. Kusiciel bowiem jako duch, takiego potomstwa nie posiada. Chodzi zatem o potomstwo w znaczeniu moralnym, czyli o złe duchy. Wydaje się jednak, że należy tu zaliczyć nie tylko wszystkie demony, ale i występnych ludzi, którzy będą kusić innych do złego (por. Mt 3,7; 23,33; Dz 13,10)²⁵ W tym sensie Jezus nazywa Żydów potomstwem diabła (por. J 8,44), Judasza zaś nazywa diabłem (6,70n)²⁶

Charakterystyczna jest zapowiedź ustawicznej walki potomstwa niewiasty z wężem. Ową walkę, według Bożej zapowiedzi, wąż będzie prowadził po wszystkie czasy. Z tego wynika natura węża. Nieprzyjaźń między człowiekiem a kusicielem ma być stanem normalnym. Walka z szatanem będzie prowadzona przez ludzkość na rozkaz Boga. To On sam ustanawia ową nieprzyjaźń. Do węża odnosi się zatem także kara ze strony rodzaju ludzkiego, któremu chciał zaszkodzić. Bóg ustanawia trwałą nieprzyjaźń między niewiastą a demonem oraz między potomstwem niewiasty a potomstwem węża²⁷

Ta zapowiedziana nieprzyjaźń sprowadzi na szatana całkowitą klęskę. Potomstwo niewiasty „zmiążdży głowę węża”²⁸ Wąż natomiast „zmiążdży mu piętę” W hebrajskim tekście zachodzi tu gra słów. Zarówno w stosunku do węża, jak i do potomstwa niewiasty użyto tego samego terminu *suf*. Wulgata przypisuje mu podwójne znaczenie. W odniesieniu do węża u podstawy znaczeniowej określenia *suf* miałyby się znajdować źródłosłów „zgnieść”, „zmiążdżyć”; natomiast w odniesieniu do potomstwa niewiasty tłumacz wskazuje na źródłosłów „czyhać”, „nastawać” Wydaje się, że używając tego terminu autor chce niejako mocniej sformułować zapowiedź zwycięstwa nad wężem. Zmiążdżenie głowy oznacza całkowitą destrukcję, zaś zmiążdżenie piętę oznacza tylko niewielki uszczerbek na zdrowiu. Taki wydaje się być sens użytego dwukrotnie w wersecie 15. czasownika *suf*²⁹

storia biblijna, dz. cyt., s. 55; *Hebräisches und Aramäisches Lexikon zum Alten Testament*, t. 1, red. L. Koehler, W Baumgartner, Leiden – New York – Köln 1995, s. 271; J.S. Synowiec, *Na początku*, dz. cyt., s. 106; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, dz. cyt., s. 121.

²⁴ Por. J.S. Synowiec, *Na początku*, dz. cyt., s. 106; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, dz. cyt., s. 122.

²⁵ Por. M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 55.

²⁶ Por. T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 183.

²⁷ Por. S. Łach, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 213; C. Jakubiec, *Pradzieje biblijne*, dz. cyt., s. 65n; T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 82; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 87; G. Ravasi, *Księga Rodzaju (1-11)*, dz. cyt., s. 81n; T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 170nn; M. Szamot, *Genesis. Czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, dz. cyt., s. 61n.

²⁸ Por. K. Romaniuk, *Zbawienie grzesznej ludzkości dziełem miłosierdzia Bożego*, dz. cyt., s. 81; G. Ravasi, *Księga Rodzaju (1-11)*, dz. cyt., s. 81n.

²⁹ Por. T. Brzegowy, *W dwadzieścia lat po komentarzu ks. St. Łacha do Protoewangelii*, dz. cyt., s. 14; tenże, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 176nn; *Hebräisches und Ara-*

Określenie „ono zmiążdży ci głowę” zostało przejęte z tradycyjnych wypowiedzi starowschodnich. Podobny obraz znajduje się w Psalmie 110 określanym jako królewski o charakterze mesjańskim. „Wyroczenia Boga dla Pana mego: «Siądź po mojej prawicy, aż Twych wrogów położę jako podnózek pod Twoje stopy»” (w. 1). Autor Psalmu 110 nawiązuje tu do rozpowszechnionego na Wschodzie zwyczaju. Polegał on na tym, że zwycięzca stawiał swoją nogę na karku przeciwnika (por. Joz 10,24; 1 Krl 5,17; Ps 45,6; 47,4; 60,10; 89,11; 108,10; Iz 51,23)³⁰ A zatem w Rdz 3,15 potomstwo niewiasty posiada cechy królewskie. Ta dobra nowina zwiastuje przybycie Króla-Zbawiciela. Jej treść została ujęta w formie znanej ówczesznie na Wschodzie. Obrazy te były dobrze rozumiane przez ich pierwotnych adresatów³¹

Potomstwo niewiasty będzie w stanie nieustannej walki z szatanem. W końcu jednak odniesie zwycięstwo. Głowa węża zostanie definitywnie „zmiążdżona” W ten sposób autor zapowiada ostateczne zwycięstwo potomstwa niewiasty. Karą dla węża jest zatem także pokonanie go przez owo potomstwo. Według wyroku Bożego sprawca wszelkiego zła zostanie zwyciężony i upokorzony. W ten sposób Bóg daje człowiekowi prawdziwą nadzieję. Potępiając szatana, zapowiada człowiekowi przyszłe wybawienie. Człowiek może być pewny, że szatan ostatecznie poniesie klęskę³² Nie dokona się to jednak bez trudności i cierpienia. Nim to nastąpi, potomstwo niewiasty będzie żyć w ciągłym zagrożeniu z jego strony. Zostanie przez niego poważnie zranione. Wąż ciągle czyha, aby zadać śmiertelny ból owemu potomstwu³³

Życie człowieka będzie odtąd naznaczone walką i nienawiścią kusiciela. Mimo nieustannego zagrożenia ze strony szatana, ostateczne zwycięstwo należeć będzie do potomstwa niewiasty. Zapowiedź z Rdz 3,15 określana jest jako Protoewangelia. Wyrok Boży wypowiedziany do szatana zawiera bowiem radośną nowinę. Jest to pierwsza dobra nowina o ostatecznym zwycięstwie rodzaju

mäisches Lexikon zum Alten Testament, dz. cyt., s. 1342; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 272; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 87n; R.J. Clifford, R.E. Murphy, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 18; J. Lemański, *Pięcioksiąg dzisiaj*, dz. cyt., s. 178n; Z.J. Kijas, *Początki świata i człowieka*, Kraków 2004, s. 85.

³⁰ Por. A. Tronina, *Teologia Psalmów*, Lublin 1995, s. 189n; J.S. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, Kraków 1996, s. 282n; G. Ravasi, *Psalmy modlitwą ludu Bożego*, Częstochowa 1998, s. 165; D. Adamczyk, *Starotestamentalne cytaty w Ewangelii według świętego Mateusza i ich zastosowanie w aktualnych polskich podręcznikach do katechizacji. Studium biblijno-katechetyczne*, Kielce 2006, s. 121n.

³¹ Por. J. Jelito, *Historia czasów Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 92.

³² Por. K. Romaniuk, *Zbawienie grzesznej ludzkości dziełem miłosierdzia Bożego*, dz. cyt., s. 82; W. Wifall, *Gen 3,15 – A Protoevangelium?*, „Catholic Biblical Quarterly” 36(1974), s. 361nn; T. Brzegowy, *W dwadzieścia lat po komentarzu ks. St. Łacha do Protoewangelii*, dz. cyt., s. 12nn; T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 82; E. Świerczek, *Na początku stworzenia*, dz. cyt., s. 58; J. Lemański, *Pięcioksiąg dzisiaj*, dz. cyt., s. 178n; M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, dz. cyt., s. 63.

³³ Por. S. Łach, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 218; J.S. Synowiec, *Na początku*, dz. cyt., s. 107; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, dz. cyt., s. 123; M. Szamot, *Genesis. Czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, dz. cyt., s. 61n; Z.J. Kijas, *Początki świata i człowieka*, dz. cyt., s. 84n.

ludzkiego nad szatanem³⁴ Kara wymierzona wężowi zawiera zatem zapowiedź zbawienia człowieka. Zwycięstwo nad szatanem oznacza wyzwolenie ludzi od zła, które zostanie pokonane przez dobro (por. Rz 12,21)³⁵

Protoewangelia uświadamia szatańską nieprzyjaźń względem człowieka. Słowa te obligują do konieczności oddalania się od szatana, co jest jednocześnie zbliżaniem się do Boga. Bezpośredni sens Protoewangelii odnosi się do walki człowieka ze złem. Wydany przez Boga wyrok na węża stanowi unicestwienie planów szatana względem człowieka. Człowiek nie będzie współnikiem diabła w walce prowadzonej przeciwko Bogu. Jest powołany do bycia jawnym nieprzyjacielem szatana³⁶, którego porażka będzie miała źródło tam, gdzie zaczęło się jego zwycięstwo. Wąż odniósł zwycięstwo pozorne. Ma jednak zapowiedzianą kompletną klęskę. Człowiek na miłość Boga odpowiedział nieposłuszeństwem. Bóg nieskończony w swej miłości ogłasza człowiekowi dobrą nowinę o odkupieniu. Odpowiada zatem pozytywnie na negatywne zachowanie człowieka. Stąd dzieje upadku należą do historii zbawienia³⁷

W prorocztwie z Rdz 3,15 zawarta jest obietnica pokonania szatana i uwolnienia ludzkości od jego niewoli, w którą popada każdy człowiek w następstwie grzechu pierwszej pary ludzkiej. Rozpoczął się wówczas proces wyzwalań człowieka z niewoli grzechu. Niemal całe Pismo Święte ukazuje człowieka, który grzeszy i Boga, który wspaniałomyślnie przebacza³⁸ W obrazie węża bezpośredni czytelnicy rozpoznawali osobową siłę zła, przeciwną Bogu i człowiekowi. Ta demoniczna moc uwodzicielska na przestrzeni całej historii ludzkiej ciągle usiłuje odnieść zwycięstwo (por. Mdr 2,24;

³⁴ Por. C. Jakubiec, *Pradzieje biblijne*, dz. cyt., s. 65n; K. Romaniuk, *Zbawienie grzesznej ludzkości dziełem miłosierdzia Bożego*, dz. cyt., s. 82; W. Wifall, *Gen 3,15 – A Protoevangelium?*, dz. cyt., s. 361nn; T. Brzegowy, *W dwadzieścia lat po komentarzu ks. St. Łacha do Protoewangelii*, dz. cyt., s. 12nn; M. Paciuszkiewicz, *Pierwszy grzech i jego skutki*, „Przegląd Powszechny” 10(1986), s. 129; T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 82; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 54nn; J.S. Synowiec, *Na początku*, dz. cyt., s. 105; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, dz. cyt., s. 121; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 87; G. Ravasi, *Księga Rodzaju (1-11)*, dz. cyt., s. 81n; J. Lemański, *Pięcioksiąg dzisiaj*, dz. cyt., s. 179.

³⁵ Por. J. Jelito, *Historia czasów Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 92n; W.J. Harrington, *Klucz do Biblii*, dz. cyt., s. 216; K. Romaniuk, *Krótki zarys historii zbawienia*, dz. cyt., s. 54; S. Lyonnet, *Grzech*, dz. cyt., s. 305; S. Wypych, *Księgi historyczne. Pięcioksiąg*, w: *Wstęp do Starego Testamentu*, red. L. Stachowiak, Poznań 1990, s. 97; R.J. Clifford, R.E. Murphy, *Księga Rodzaju*, dz. cyt., s. 18; T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza*, dz. cyt., s. 184nn; J. Buxakowski, *Stwórca i stworzenie*, dz. cyt., s. 300; A. Couto, *Pentateuco*, dz. cyt., s. 253n; M. Szamot, *Genezis. Czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, dz. cyt., s. 61; M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, dz. cyt., s. 63n; J. Warzeszak, *Człowiek w obliczu Boga i pośród stworzenia*, Warszawa 2005, s. 18.

³⁶ Por. K. Romaniuk, *Krótki zarys historii zbawienia*, dz. cyt., s. 55n; R.E. Murphy, *Odpowiedzi na 101 pytań o Torę*, Kraków 2003, s. 38.

³⁷ Por. T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 81n; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 271; G. Ravasi, *Księga Rodzaju (1-11)*, dz. cyt., s. 82.

³⁸ Por. S. Wypych, *Księgi historyczne. Pięcioksiąg*, dz. cyt., s. 97; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 86.

Syr 25,33; J 8,44; Rz 16,20; Ap 12,9; 20,2)³⁹. Człowiek ma jednak świadomość obietnicy Boga, że w końcu wąż zostanie definitywnie pokonany⁴⁰

III. MESJAŃSKI CHARAKTER PROTOEWANGELII

Tekst Protoewangelii zapowiada zwycięstwo całej ludzkości nad szatanem. Jest to równocześnie zapowiedź *implicite* zwycięstwa Chrystusa, który będzie częścią ludzkości. Rdz 3,15 jest więc tekstem mesjańskim, chociaż jeszcze bardzo ogólnikowym. Dopiero w świetle późniejszych proroctw, tekst Protoewangelii nabiera wyraźniejszych rysów. Na mesjańskie rozumienie tej zapowiedzi wskazuje samo Pismo Święte⁴¹ Wypełnienie tej Bożej obietnicy następuje w Nowym Testamencie, który świadczy o tym, że starotestamentowe przepowiednie mesjańskie wypełniły się na osobie dokładnie określonego „potomka niewiasty”, Jezusa z Nazaretu (por. Ga 3,16). Ten „potomek niewiasty” przez swoją śmierć i zmartwychwstanie „zmiądzzył głowę” węża – szatana. Chrystus przyszedł po to, aby „pokonać tego, który dzierżył władzę nad śmiercią, to jest diabła” (Hbr 2,14), „aby zniszczyć jego dzieła” (1 J 3,8) i aby „uwolnić nas spod władzy ciemności i przenieść do swego królestwa” (Kol 1,13)⁴²

Ewangeliści opisują zmagania Jezusa z szatanem od początku Jego działalności (por. Mt 4,1-4 i par.). Szatan jest przeciwnikiem zbawczego dzieła Chrystusa. Ten fakt można rozpoznać w przypowieściach. Występuje on tu jako rozsiewający chwasty (Mt 13,38n) czy porywający ziarna słowa Bożego (Mk 4,15). Szatan w Nowym Testamencie ukazany jest jako istota obdarzona wysoką inteligencją. Jest rozumiany jako Antychryst. Przeciwstawia się bowiem absolutnemu pierwszeństwu i zwierzchnictwu Jezusa Chrystusa, który ostatecznie jednak zwycięża szatana (J 12,31; Ap 12,9-13; 20,10). Królestwo szatana już zwyciężone (por. Łk 10,17-20), zostanie całkowicie pokonane przez Chrystusa na końcu czasów (por. 1 Kor 15,24-28)⁴³

Rdz 3,15 to pierwsza obietnica przyszłego Wybawiciela. W świetle całego Pisma Świętego jest to zatem pierwsze proroctwo mesjańskie⁴⁴ W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* odnośnie do tego wersetu czytamy słowa: „Tradycja chrześcijańska widzi w tym fragmencie zapowiedź «nowego Adama» (por. 1 Kor 15,21-22.45), który «stawszy się posłusznym aż do śmierci, i to śmierci krzyżowej» (Flp 2,8), naprawia przeobficie nieposłu-

³⁹ Por. S. Łach, *Pochodzenie, stan i upadek pierwszych rodziców w świetle współczesnej egzegezy*, dz. cyt., s. 46; J.S. Synowiec, *Na początku*, dz. cyt., s. 107; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, dz. cyt., s. 123.

⁴⁰ Por. C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 272.

⁴¹ Por. M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, dz. cyt., s. 64.

⁴² Por. T. Mioduszewski, *Szatan w świadomości i życiu Kościoła*, dz. cyt., s. 18.

⁴³ Por. tamże, s. 18n; C. Spicq, *Istnienie diabła jako element nowotestamentowego objawienia*, „Kolekcja Communio”, t. 7: *Zło w świecie*, dz. cyt., s. 32n.

⁴⁴ Por. C. Jakubiec, *Pradzieje biblijne*, s. 66; M. Szamot, *Genesis. Czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, dz. cyt., s. 61.

szeństwo Adama (por. Rz 5,19-20). Wielu Ojców i Doktorów Kościoła widzi ponadto w niewieście zapowiedzianej przez «Protoewangelię» Matkę Chrystusa, Maryję, jako «nową Ewę». Ona była Tą, która pierwsza i w jedy-ny sposób skorzystała ze zwycięstwa odniesionego przez Chrystusa nad grzechem: Ona została zachowana od wszelkiej zmyzy grzechu pierworodnego, a w czasie całego swojego życia ziemskiego, dzięki specjalnej łasce Bożej, nie popełniła żadnego grzechu»⁴⁵

Protoewangelia zapowiada ostateczny tryumf Potomka niewiasty nad potomkiem węża. Jest to pierwsza zapowiedź Mesjasza Odkupiciela, a także walki między wężem i Niewiastą oraz ostatecznego zwycięstwa jej Potomka⁴⁶ W Rdz 3,15 zawarta jest zatem zapowiedź Niewiasty, która w pełni zrealizuje ustanowioną nieprzyjaźń. Ten motyw podejmuje autor ostatniej księgi Pisma Świętego. Czytamy o tym w Ap 12. W tej perspektywie w Rdz 3,15 zapowiedziana jest Maryja i Jezus Chrystus Odkupiciel. Historia zbawienia zmierzać będzie odtąd do pełni Bożego życia przez odkupienie⁴⁷

PODSUMOWANIE

Wydany przez Boga wyrok na węża składa się z dwóch części. Pierwsza część wyroku zawiera przekleństwo węża, który jest głównym sprawcą wszelkiego zła. Wąż zostaje upokorzony po wszystkie dni swego istnienia (por. Rdz 3,14). W drugiej części wyroku zostaje ukarany wieczną nieprzyjaźnią z niewiastą i jej potomstwem (3,15)⁴⁸ W tym wersecie zawarta jest także obietnica pokonania go przez człowieka. W świetle zaś całego Pisma Świętego owo proroctwo dotyczy zapowiedzi Mesjasza, który definitywnie pokona szatana i wyzwoli człowieka spod jego władzy. Zamieszczenie Protoewangelii w tym miejscu opisu upadku pierwszej pary ludzkiej ma istotne znaczenie. Słowa tej dobrej nowiny zostają obwieszczane przed wyrokiem na ludzi. Obietnica pokonania szatana daje nadzieję człowiekowi i umacnia do przyjęcia Bożego wyroku (por. Rdz 3,16-24)⁴⁹

⁴⁵ KKK 411. Por. A. Klawek, *Raj i upadek człowieka*, dz. cyt., s. 294; A. Jankowski, *Biblijne miejsce Matki Chrystusa w zbawczym planie Boga*, w: *Drogi zbawienia. Od Biblii do Soboru*, red. B. Przybylski, Poznań – Warszawa – Lublin 1970, s. 253nn; T.B. Łukaszuk, *Związek dogmatu grzechu pierworodnego z monogenizmem w katolickiej teologii ostatniej doby*, Warszawa 1976, s. 339n; T. Brzegowy, *W dwadzieścia lat po komentarzu ks. St. Łacha do Protoewangelii*, dz. cyt., s. 14; M. Peter, *Prehistoria biblijna*, dz. cyt., s. 57n; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 90nn; J. Buxakowski, *Stwórca i stworzenie*, dz. cyt., s. 322; F. Drączkowski, *Nowa wizja teologii. Ujęcie graficzne*, Pelplin – Lublin 2000, s. 55.

⁴⁶ Por. KKK 410; K. Romaniuk, *Krótki zarys historii zbawienia*, dz. cyt., s. 57nn; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 272nn; J. Buxakowski, *Stwórca i stworzenie*, dz. cyt., s. 300; F. Drączkowski, *Nowa wizja teologii*, dz. cyt., s. 55.

⁴⁷ Por. T. Jelonek, *Biblijna historia zbawienia*, dz. cyt., s. 85.

⁴⁸ Por. E. Świerczek, *Na początku stworzenia*, dz. cyt., s. 55.

⁴⁹ Por. E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne*, dz. cyt., s. 86n.

JUDGMENT ON THE SNAKE BASED ON GEN 3,14-15

Summary

Judgment on a snake from Gen 3,14-15 consist of two parts. Course from 14. verse is like deep humiliation and defeat. The God is announcing conquest and humiliation of the snake, which is personification of diabolical power. The tempter has punished for inducing human to break God's prohibition. In the second part of the judgment (verse 15) the God "put enmity" between the Satan and every man, which finally bring on the Satan totally defeat. Human's life will be marked still fight with the tempter. Announced promise victory of human is in person of Jesus Christ, which will free humanity from the power of Satan.